

Quare ut aliquid probetur esse sine ratione sufficiente , ratione aliqua vel exemplo aliquo ostendi debet , nullam esse posse rationem sufficientem , quod quidem nulla ratione nulloque exemplo potest demonstrari.

Inst. Si nihil esset sine ratione sufficiente in mundo materiali , res materiales exsisterent necessario ; falsum consequens ; ergo et ant. Resp. N. seq. mai. Etenim res illae tantum sunt necessariae , quarum ratio sufficiens cur exsistat , in ipsarummet rerum essentia continetur , ut ostendemus deinceps. Ratio autem sufficiens cur res materiales exsistat , non continetur in ipsa rerum essentia ; sed tantum in voluntate divina , beneficio cuius exsistunt , ac proinde non exsistunt necessario. In hac obiectione de rerum materialium exsistentia dumtaxat sermo est. Quod autem spectat ad sufficientis rationis principium in actionibus liberis , gravissimam hanc et difficillimam quaestionem deinde examinabimus ; postquam scilicet explicata fuerint plurima , quae ad naturam animae illiusque libertatem pertinent. Quare haec pauca dixisse satis sit. Eamdem quaestionem opportuniori loco , data deinde occasione , revocabimus.

Ceterum ex dictis patet , rationis sufficientis principium confundi non debere cum antiquo scholasticorum axiomate : *nihil est sine causa*. Ita Deus necessario existens nullam habere potest exsistentiae suaee causam ; habet

tamen sufficientem exsistentiae necessariae rationem , quae in immensa eius essentia continetur. Scholastici ad explicandos naturae effectus plurimas qualitates occultas fingeant , ac proinde causam aliquam admittebant. Verum quia nullam causarum rationem reddere poterant , sine ratione sufficiente inexplicabiles causas illas admiserunt. Sub causae nomine notum fuit Cartesio rationis sufficientis principium. Ita enim *in meditationibus de Deo ratiocinatur* : *nulla res exsistit , de qua non possit quaeri , quaenam sit causa cur exsistat*. Hoc enim de ipso Deo quaeri potest , non quod indigeat ulla causa , ut exsistat ; sed quia ipsa eius naturae immensitas est causa , propter quam nulla causa indiget ad exsistendum. Nullum dubium est , quin causae nomine rationem sufficientem hoc loco significare voluerit Cartesius.

CAPVT II.

De essentia et exsistentia entis.

ARTICVLVS I.

De notione entis.

Ens dicitur , id omne , quod existere potest , seu cui exsistentia non repugnat. **I.**
X 2

arbor in horto efflorescens, sicut et arbor in semine delitescens, est *ens*. Hinc quod possibile est, *ens* dici potest; quod autem impossibile est, *ens* esse nequit. Itaque notio entis in genere existentiam minime involvit, sed saltem non repugnantiam ad existendum, seu quod perinde est, existendi possibilitatem. *Ens fictum* appellatur id: cui existentiam non repugnare ponimus, quamvis revera repugnet. Idque fit ex eo, quod non advertamus contradictionem in fallace et deceptrice notione latentem. Quoniam enim imaginationis vi fingi quedam possunt; ideo ea sibi invicem minime repugnare nobis videntur, etsi fieri nequaquam possit, ut extra imaginationem existant. E. g. trunco corporis humani iungimus caput bovinum et pedes equinos. Nemo tamen sibi facile persuadebit fieri posse, ut istiusmodi homo existat. Quoniam tamen impossibilitas demonstrari non potest, existentiam eidem non repugnare sumitur, atque ideo in entium numerum refertur, sed quum id perperam fiat, *ens fictum* appellatur. *Ens imaginarium* illud est: quod notione imaginaria exhibetur. Notionem imaginariam eam dicimus, qua ob quamdam similitudinem fingitur, quod non est, ut per imaginem quamdam veluti *praesens oculis sistere valeamus*, quod in eos non incurrit. Ita in geometria lineae rectae notio imaginaria est si eam imaginemur tamquam filum

subtilissimum ab uno termino ad alterum usque extensem. Quare differunt entia facta ab imaginariis. Etenim entibus fictis existentia repugnat: enti autem imaginario non tribuntur, nisi ea, quae enti vero competunt, illiusque vices gerunt. Ita in notionis imaginariae exemplo praecedenti lineae rectae possibilitatem concipimus, quum filum quodcumque extendi posse liqueat: modum metiendo rectam intelligimus, eam in partes aequales et inaequales dividendi possibilitatem, et quae sunt huiusmodi alia, advertimus. Si ergo caveamus, de linea recta non nisi ea praedicari posse, quae ad filii longitudinem pertinent, non modo omnem erroris occasionem declinamus, sed etiam longitudini absque latitudine concipiendae adsuescimus, et a notione imaginaria ad realem deducimur.

II. Si ens aliquod concipere volumus, in eo primum considerari debent attributa essentialia, inter quae unum investigari debet, quod primum in ipso ente concipiatur. Illud autem primarium attributum existentiam appellamus. Quum itaque nihil existentia prius in ente concipiatur, ens per existentiam possibile est, ac proinde existentia entis possibilitatem eius intrinsecam continet, et ideo existentiam entis intelligit, qui possibilitatem eius intrinsecam agnoscit. Cavendum est autem, ne credamus, existentiam entis agnoscere, dum idem possibile esse agnoscimus. Id enim manifeste

absurdum est, quum ens quodlibet sensibus obvium a posteriori possibile agnoscamus, et si essentiam eius ignoremus. Etenim is tantum entis possibilitatem intrinsecam agnoscit, qui a priori demonstrare potest, ens esse intrinsecus possibile. Ita essentiam trianguli aequilateri tenet, qui non solum novit, triangulum aequilaterum tribus lateribus inter se aequalibus terminari, sed et vi constructionis intelligit, non repugnare, ut tres lineae rectae inter se aequales iungantur, et spatium comprehendant. Hinc possibilitatem intrinsecam entis ac proinde essentiam intelligimus, dum intelligimus modum, quo ens fieri potest.

III. Cur essentia ipsi enti insit, ratio intrinseca nulla datur. Est enim primum, quod in ente ponitur, ideoque nihil prius concipi potes, ex quo intelligatur, cur essentia ipsi enti insit. Sic nulla datur ratio intrinseca, cur triangulum aequilaterum tria habeat latera aequalia. Cur insint attributa propria, quae nempe dato enti unice competit, ratio sufficiens in essentia continetur. Cur insint attributa communia; quae scilicet aliis entibus convenient, ratio sufficiens continetur in aliis quibusdam attributis communibus. Similiter, cur modi inesse possint, ratio sufficiens in attributa continetur. Cur autem actu insint, ratio sufficiens continetur vel in aliis modis, vel in aliis entibus, vel etiam in entibus et modis simul. Exemplo totam rem illustrabi-

mus. Ratio sufficiens aequalitatis angulorum in triangulo aequilatero est laterum aequalitas; ex hac enim sola demonstrari potest, angulos in triangulo aequilatero aequales esse debere. Porro laterum aequalitas ad essentiam trianguli aequilateri pertinet, angulorum vero aequalitas ad attributa. Ternarius laterum numerus est attributum triangulis omnibus commune. In hoc autem attributo communi continentur attributa alia triangulis omnibus communia. Si ignota sit lapis essentia, non patet ratio, eur calidus fieri possit. Ostendunt autem physici ex lapidis attributis calidum fieri posse. Cur autem calor actu insit, ratio in alio ente continetur, veluti in sole, eius radiis expositus fuit. Adferri etiam possent exempla plurima, in quibus ratio sufficiens, cur modus aliquis insit, continetur in pluribus modis, vel pluribus entibus, aut partim in entibus, partim in modis. Huius generis exempla suppedant morborum causae, quae non solum externae sunt, sed internas quoque corporum dispositiones supponunt.

IV. In essentia entis continetur ratio eorum quae enti insunt vel inesse possunt. Unde essentia a ceteris, quae enti insunt, proba distingui debet. Ipsa enim nullam rationem internam habet, cur enti conveniat; cetera vero quae insunt aut inesse possunt, in essentia rationem habent. *Essentia* igitur definiri potest: *id quod primum in ente con-*

cipitur, et in quo continetur ratio sufficiens, cur cetera vel actu insint vel inesse possint: et haec essentiae notio est notioni philosophorum conformis. Etenim Franciscus Suarez e societate Iesu tom. 1. distinct. 2. sec. 4., essentiam rei id esse dicit, quod est primum, ac radicale, ac intimum principium omnium actionum et proprietatum, quae rei convenient: et paullo post addit: essentiam realem esse, quae in se nullam involvit repugnantiam, neque est mere conficia per intellectum, vel etiam quod sit principium vel radix realium operationum vel effectuum. Similiter Cartesius in principiis philosophiae part. 1.: una inquit, est cuiuscumque substantiae proprietas, quae ipsius naturam essentiamque constituit, et ad quam aliae omnes referuntur. Cartesii interpres Claubergius in metaph. de ente, essentiae notionem ita explicat: ex omnibus quae rei alicui tribuuntur, unum solemus considerare tamquam primum, praecipuum et intimum rei quod reliqua quodammodo complectitur, et certe eorum omnium quasi radix et fundamentum est. Hoc ipsum vocamus essentiam rei, et cum respectu ad proprietates et operationes inde promanantes etiam naturam dicimus. Notionem naturae nos suo loco dabimus distinctam, eiusque ab essentia differentiam explicabimus. Ceterum patet, adatas essentiae definitiones solis verbis, non reipsa differre. Haec autem omnia conferri

debent cum iis, quae de essentia demonstravimus in logica art. 2. de materiali idearum differentia.

V. Quod existit, id est possibile. Principium illud scholasticorum verbis enunciabimus: ab esse ad posse valet consequentia, seu quod perinde est: ab existentia ad possibilitatem valet consequentia. Sed non versa vice, a posse ad esse valet consequentia. Ita artifex animo concipit ideam machinae, et clare perspicit, machinam possibilem esse; nec tamen ideo machina istiusmodi existit. Quare patet, possibilitatem non esse rationem sufficientem existentiae, ac proinde ex eo, quod aliquid possibile sit a priori, non tamen intelligitur, cur existat.

VI. Existentia definiri potest: complementum possibilitatis. Dicitur etiam actualitas, et ens, quod existit, ens actuale vel etiam ens actu. Quod vero sufficientem existentiae suae rationem in aliis entibus habere potest, ens potentiale seu ens in potentia appellamus. Ita arbor in semine delitescens, quatenus per entia alia existentia, nempe solum fertile; pluviam, rorem, calorem solis ad actum reduci potest, est ens potentiale. Si ens potentiale rationem sufficientem existentiae suae habet in entibus actualibus, dicitur ens in potentia proxima. Si autem entia illa nondum existunt seu non sunt actualia, dicitur ens in potentia remota.

VII. Heic quaeri potest, an ideo *ens* sit possibile, quia Deum voluit, illud esse possibile. Cartesiani contendunt, possibilitatem rerum ita a Deo pendere, ut nihil sit possibile, nisi quidquid voluit Deum esse possibile; ac proinde nihil tam impossibile ex cogitari posse a nobis, quod non evadat possibile, si Deus voluerit. Sicque evadet possibile, ut totum non sit maius sua parte. Porro duplex distinguitur rerum possibilitas, *extrinseca* scilicet seu *respectiva*, et *intrinseca* seu *absoluta* aut *primaria*. Possibilitas *intrinseca* est: *illa qua ens in se consideratum nullam contradictionem involvit*. Possibilitas autem *extrinseca* est: *illa, qua ens consideratur sub eo respectu, quo existentiam ab aliqua causa accipere potest*. Porro ut aliquid, quod est *intrinsecus* possibile, existentiam accipiat, illud pendet a voluntate divina. Contra vero, ut illud in se contradictionem non involvat, nullo modo a Dei voluntate pendet. Vnde sit

CONCLVSION.

POSSIBILITAS RERVM ABSOLVTA ET PRIMA-
RIA EST INDEFENDENS A VOLVNTATE DI-
VINA.

Prob. 1. Si possilitas rerum absoluta pen-
deret a voluntate divina, ab ea penderet u-

tique, quia Deus potius velle, ut sibi mu-
tuuo non repugnant, quae sibi invicem repu-
gnassent, si aliter Deo visum fuisset; sed
falsum posterius; ergo verum prius. Prob. min.
Si Deus potuisset velle, ut res, quae sibi
mutuo non repugnant, sibi mutuo repugna-
rent; res eadem in se spectatae possent re-
pugnare et non repugnare; ac proinde pos-
sibile esset, idem simul esse et non esse,
quod quidem absurdum esse, nemo diffiteri
potest.

Prob. 2. Si possilitas rerum absoluta pen-
deret a voluntate Dei, rerum possibilium i-
deae potuissent esse in mente divina ideae
rerum impossibilium; ergo essent mutabiles
ideae, quae sunt in mente divina, ac pro-
inde non essent necessariae, ergo non essent
essentiales Deo, ideoque Deus posset con-
cipi sine ideis rerum possibilium. Sed si Deus
concipi possit sine ideis rerum possibilium,
possibile est, ut Deus sit aliquando sine co-
gnitione rerum possibilium, quod repugnat;
ergo possilitas rerum absoluta non pendet
a voluntate divina.

Prob. 3. Si possilitas absoluta rerum pen-
deret a voluntate divina, Deus posse velle
id, quod est impossibile. Porro Deus non pot-
est velle id, quod contradictionem involvit;
aliquin velle, idem simul esse et non esse,
ideoque vellet et nollet simul. Et certo si
Deus vellet id, quod contradictionem invol-

vit, vellet id, cui nulla notio respondere potest; sed id, cui nulla notio respondere potest, est nihilum; ergo Deus vellet nihilum; ergo nihilum esset obiectum voluntatis divinae; sed voluntas Dei semper fertur in aliquid reale; ergo nihilum non potest esse obiectum illius voluntatis; ergo Deus non potest velle id, quod contradictionem involvit; ergo possilitas rerum absoluta non pendet a voluntate divina.

SOLVVNTVR OBIECTIONES.

Obiect. 1. Si possilitas absoluta rerum non penderet a voluntate divina, minueretur Dei omnipotentia; ergo possilitas absoluta et primaria dependet a voluntate divina. Resp. N. seq. ant. Etenim ad omnipotentiam Dei non pertinet, ut possit facere ea quae repugnant, sed tantum, ut possit facere quae non repugnant. Vnde non minuitur eius omnipotentia ex eo, quod e. g. non possit facere, ut praeterita non sint praeterita; immo si possilitas rerum absoluta penderet a voluntate divina, eius omnipotentia non nisi per *circulum* definiri posset: eam scilicet definiendo id, per quod Deus facere potest, quaecumque facere potest, quum e contrario recte definitur id, per quod Deus facere potest, quae non repugnant.

Obiect. 2. Nihil potest admitti immutabi-

le et aeternum praeter Deum; sed si possilitas rerum absoluta non penderet a voluntate divina, admireretur aliquid immutabile praeter Deum; ergo possilitas absoluta et primaria non est independens a voluntate divina. Resp. N. min. Etenim possilitas rerum non existit seorsum a Deo, sed tantum in intellectu divino. Vnde intellectus divinus est fons omnis possilitatis ita, ut si nullus esset Deus, nec quidquam aliud ne intrinsecus quidem possibile foret. Etenim res ideo possibles sunt, quod impossibile sit, ut intellectus divinus contradictoria sibi repraesentet; ac proinde aliquid est possibile, quia eius idea in intellectu divino datur, et sic pendet possilitas rerum ab intellectu divino, non vero ab ipsis voluntate. Quamvis ergo possilitas rerum sit immutabilis et aeterna; attamen nihil Deo coaeternum, et praeter eum immutabile admittitur. Etenim quae in intellectu Dei sunt, et ad intellectum eius pertinent, non sunt aliquid quidquam praeter Deum, sicut ex eo, quod ideae rerum sint immutabiles, non tamen inde infertur, res ipsas esse immutabiles, quum in ideis immutabilibus res ipsae tamquam mutabiles repraesententur.

Obiect. 3. Vel possilitas absoluta rerum penderet a voluntate divina, vel voluntas divina penderet ab illa possilitate; falsum posterius, ergo verum prius. Resp. Possilitas absoluta rerum non penderet a voluntate divina,

sed tantum ab intellectu divino; quia res id eo sunt possibles, quod rerum ideae in intellectu divino exstant. Deus autem quidam velle nequit, nisi prius illius ideam in mente conceperit, et sic voluntas Dei pendet quodammodo ab ipsius intellectu secundum nostrum concipiendi modum.

Obiect. 4. Quod res sit possibilis, id habet a voluntate Dei; ergo possibilitas rerum pendet a Dei voluntate. Resp. dist. ant. quod res sit possibilis *extrinsecus*, id habet a voluntate divina, C. ant., quod sit possibilis *intrinsecus*, N. ant. et pariter dist. consequens. Res igitur vel concipitur ut creatura, et sic est possibilis *extrinsecus*, pendetque a voluntate divina ad recipiendam existentiam; vel consideratur in ratione entis, quod nullam contradictionem involvit, et tunc nullo modo pendet a voluntate divina, licet pendat ab eius intellectu.

Obiect. 5. Haec non repugnantia est aliqua perfectio; ergo pendet a voluntate divina. Resp. dist. ant., haec non repugnantia est aliqua perfectio non existens, nisi in intellectu divino, C., existens seorsum ab intellectu divino, N. ant., et pariter dist. cons., ergo pendet a voluntate divina, ut existat seorsum ab intellectu divino, et a parte rei, C. cons., ut existat in intellectu divino, N. cons.

ARTICVLVS II.

De idemtitate et similitudine.

I.

*P*er affectiones entis intelligimus: *quaevis ipsius praedicata, quorum ratio vel in essentia sola, vel etiam in aliis ab essentia diversis continetur, sive ea interna fuerint, sive externa.* Latius itaque patet affectionis, quam attributorum et modorum simul sumtorum nomen; quum sub isto *affectionis* nomine comprehendantur etiam praedicata externa, quae relationem quamdam entis unius ad alterum involvunt, veluti quum unum altero maius vel minus dicitur.

II. *Eadem* dicuntur: *quae sibi invicem substitui possunt, salvo quocumque praedicato.* Facta nimurum substitutione perinde est, ac si nulla facta fuisset. Ita ponamus, pondus A cum pondere C in aequilibrio constitui, si pondus C substituas pro pondere A, nec aequilibrium cum pondere C tollatur; erit pondus C idem cum pondere A. *Idem* numero dicitur: *quod de se ipso adfirmari potest in singulari.* E. g. ponamus, homini aliui esse nomen Iohannis, Iacobi cet. evident est, in hoc casu Iacobum praedicari posse de Ioanne, et vicissim; igitur Iohannes idem est numero cum Iacobo. *Diversa* autem di-

cuntur: quae sibi invicem substitui nequeunt,
salvo omni praedicato. Verum numero diversa sunt: quorum unum de altero in singulari
lari adfirmari nequit.

III. *Similia* dicuntur, in quibus eadem sunt, per quae entia a se invicem discerni debent; ita ut *similitudo* sit: *identitas eorum, per quae entia a se invicem discerni debent.* Entibus autem a se invicem discernendis destinatur interna, quae sine alio extra ipsa entia adsumto intelligi non possunt. Alioquin nec differentia alteri explicari, nec ens obvium a nobis agnosci poterit, nisi detur illud externum, sine quo intelligi nequit. Ita figure rectilineae praeter angulos et rectas, ex quibus perimeter constat, nihil continent. Quamobrem si aequales fuerint anguli; et si latera eamdem in pluribus figuris relationem habuerint, figure rectilineae similes sunt. E. g. si in charta delineentur aedificia duo prorsus similia, quorum partes singulae eamdem inter se proportionem habeant, a se invicem discerni non poterunt aedificia illa, nisi adhibetur mensura externa, quae diversarum partium longitudinem exhibeat. Ex his autem contraria ratione intelligitur, ea *dissimilia esse: in quibus diversa sunt, per quae entia a se invicem discerni debent, ac proinde dissimilitudo est: diversitas eorum per quae entia a se invicem discerni debent.*

ARTICVLVS III.

De ente singulari et universalis.

I.

*E*ns omnimodi determinatum dicitur: in quo data sunt seu determinata ea omnia, quibus determinatis ponitur individuum. Ita descripto triangulo determinatur numerus angularum, species et magnitudo linearum, nec non relatio earumdem. Si ergo triangulum sub hoc tantum respectu consideres, nihil in eo concipis, quod non sit omnimode determinatum. Ex hac definitione liquet quidquid existit, esse omnimode determinatum. Quare quum entia singularia exstant, evidens est, *ens singulare* seu individuum esse: *illud, quod omnimode determinatum est.* Contra vero ens universale est: *quod omnimode determinatum non est*, seu quod tantummodo continet determinationes internas pluribus singularibus communis, exclusis iis quae in individuis diversa sunt.

II. Per *principium individuationis* intelligitur: *ratio sufficiens interna individui: scholasticis idem venit nomine haecceitatis.* Itaque per principium individuationis intelligitur, cur ens aliquod sit singulare, seu ratio sufficiens interna individui. Inter scholasticos agitari solet quaestio; *quodnam sit principium*